

עודכן ב- 07/11/2008 12:21

ארמי אובד: תגובה על תגובה

מאת יעקב שביט

בתגובתו הקוצפת לביקורתי על ספרו "מאין באנו" ("תרבות וספרות" 31.10) מנפנף ישראל קנוהל בבקיאותו העמוקה בתולדות המזרח הקרוב הקדום ובארכיאולוגיה - בקיאות שאפשר להעמיד אותה בסימן שאלה גדול - וטוען כי חוצפה ואפילו גסות רוח מצדו של מי שהוא "בעיקרו היסטוריון של העת החדשה" לבקר ספר שאינו מתחום עיסוקו המובהק. כאן מתעלם קנוהל - בידועין, אני מקווה - מעיסוקי בתולדות המחקר של המזרח הקדום וחקר המקרא, עיסוק שזימן לי להכיר שלל תיאוריות פורחות באוויר ולעמוד על ה"שיטה" העומדת מאחוריהן.

גם קשה לומר שספרו אכן שייך ל"מחקר המקרא", ואין צורך לומר עד כמה מגוחכת היא טענתו שמדובר בניסיון ל"סתימת פיות". החרון, ואולי העיוורון, מנעו ממנו, מן הסתם, לתת דעתו להערות הקצרות שהערתי בנוגע לכמה מן הפירוכות והסתירות שמצאתי בספרו - ושלא היה אפשר להרחיב בהן בשל קוצר היריעה. מתגובתו גם הסתבר לי כי הוא סבור, שעיקר הטיעון של התיאוריה "המינימליסטית" - שהוא דוחה אותה, לטענתו - הוא כי עם ישראל המקראי התפתח מתוך האוכלוסיה הכנענית שישבה בארץ-ישראל מדורי דורות.

ואולם, מסתבר שהוא בעצם מקבל את הדעה הזאת, שהרי לפי השחזור ההיסטורי שהוא מציע, האוכלוסיה ה"כנענית" היתה עיקרה של אוכלוסיית ארץ-ישראל, גם חלק מן המהגרים שהגיעו אליה השתייכו אליה בעבר קודם שנדדו למצרים (החיקסוס), ורק שתי קבוצות של פליטים-מהגרים "שמים" שהגיעו מחרן ושל מהגרים ממצרים (הלויים) נספחו אליה.

ואולם, לא זה העיקר. השאלה אינה אם עם ישראל הקדום הורכב מכמה קבוצות ואם דתו ותרבותו עוצבו בהשפעת תרבויות הסביבה - כאן קנוהל לא חידש דבר וחצי דבר.

"החידוש" שלו הוא בזה שהוא מציין לא רק את מקורות ההשפעה העיקריים, אלא גם מנסה להצביע במדויק על "סוכני ההשפעה" ועל מאורע היסטורי ספציפי שאיפשר את מימוש "ההשפעה" הזאת. שיטת העבודה שלו - שהיא מושא הביקורת שלי - היא לחפש, לפי מידת התאמתו לתיאוריה שלו, "גרעין היסטורי" בסיפור מקראי, גם אם נכתב, לפי השקפתו, מאות שנים לאחר שהתרחש, וגם אם אינו יכול להציג ראיה משכנעת שתהפוך את ההשערה ל"עובדה".

אסתפק כאן בדוגמה אחת מני רבות. לפי קנוהל, הרקע ההיסטורי לסיפורי האבות (שהוא אינו מקבל את ההיסטוריות שלהם) הוא כיבוש ממלכת מיתני על-ידי שלמנאסר הראשון מלך אשור בשנת 1268 לפני הספירה - כיבוש שהביא לבריחת גל של פליטים מן האזור. לחיזוק הטענה הזאת הוא מביא, בין היתר, את תיאורו של יעקב כ"ארמי אובד". ואולם, השחזור שלו מבוסס על מקור מאוחר והוא אנכרוניסטי, שכן ארמים זכרים לראשונה באנאלים של תגלת פלאסר הראשון משנת 1100 לפני הספירה; כלומר, מאה וחמישים שנה לאחר הכיבוש של שלמנאסר.

קנוהל מזדרז לקבוע בפסקנות מוחלטת כי הפליטים שהגיעו מחרן הם ראשוני הישראלים והם הביאו אתם מסורת דתית - ובכלל זה את מסורת הברית, אבל הוא אינו יכול, כמובן, לומר לנו מה היה היקפה של "הקבוצה הגדולה מבחינה מספרית" של הפליטים ה"שמים"

שנדדו מחרן לארץ-ישראל, או עד כמה הכירו מקרוב את התרבות החתית. בעיניו, תהליך המזיגה של מסורות ומנהגים הוא תהליך פשוט, שבו, מצד אחד, אלים מחליפים בנקל את שמם ואת זהותם, ומצד אחר, טקסים דתיים ומנהגים תרבותיים עוברים באירוע חד-פעמי מתרבות אחת לאחרת.

מכיוון שכאמור מניע אותו רצון להוכיח שיש לפחות "גרעין היסטורי" בסיפור המקראי, הצעד הבא שלו, במקרה לעיל, הוא לטעון כי יהושע בן נון היה צאצא של הפליטים מחרן (מנין לו?), ולכן היה יכול ליישם הלכה למעשה את מסורת הברית שאבות-אבותיו הביאו אתם מאזור חרן לארץ ישראל. ולא זו בלבד, קנוהל אף קובע - וכאן פתאום נוח לו לקבל מסורת מקראית - כי שכם הוא המקום שבו התרחש המאורע המכונן שבו קיבלו צאצאי הפליטים מחרן את ההשקפות הדתיות שקבוצת העברים הלויים הביאו עמם לדעתו ממצרים.

יש צורך ביריעה רחבה יותר כדי לנתח את האופן שבו נוהג קנוהל כאוות נפשו, ובעצם בפראות, בעדויות גם במקרים רבים אחרים.

קנוהל הוא חוקר נחשב ובעל מוניטין, ולא מחבר של רומאנים היסטוריים, ולכן מותר היה לצפות ממנו לדעת כי השפעות דתיות ותרבויות הן תוצר של תהליך ארוך ומורכב, וכי שחזור העבר אינו יכול להסתמך על קישורים דמיוניים והשערות בעלמא, תוך כדי התעלמות מוחלטת מן האפשרות של קיום מקורות השפעה אחרים ומזמינותם ומהקשרים היסטוריים אחרים. מותר להאמין שהדבר ידוע לו, אלא שכנראה הלהיטות להציע "חידוש מהפכני מרעיש" ולהגיע לרשימת רבי המכר (הישג ראוי לקנאה) - שם ספרים על "צפנים" למיניהם זוכים להצלחה - גברה על כל כללי המחקר המדעי. עכשיו לא נותר לו אלא להגן בחירוף-נפש ובחירוק שיניים על מרכולתו.

כל הזכויות שמורות, "הארץ" ©

סגור חלון